

Sburătorul

ANUL IV, No. 7 Serie nouă
IANUARIE 1927

Abonamentul pe un an 100 Lei
Pentru autorități 500 Lei

Director : E. LOVINESCU

NUMĂR DE 12 Pagini
10 LEI

REDACȚIA : Str. Câmpineanu, 40
ADMINISTRAȚIA : Calea Victoriei, 169

ION BARBU¹⁾

Nefixat încă, d. Ion Barbu mai reprezintă și acum o forță în căutarea unei formule, deși s'ar putea ca însăși această căutare să fie formula personalității sale neliniștite... Prima fază a activității acestui poet e reprezentată prin ciclul versurilor publicate în *Sburătorul*, versuri de formă parnasiană, de factură largă, cu strofe ca arcuri puternice de granit, cu un vocabular dur, nou însă, cu ton grav de gong masiv, într'un cuvânt, o muzică împietrită, a cărei notă distinctă a fost îndată înregistrată. Materialul întrebuințat era mai mult cosmic: lava, munții, copacii, banchizele, bazaltul, granitul, sillexul; dar sub această carapace de crustace se sbătea, totuși, un suflet frenetic. Dacă în forma parnasiană a versului se resimțea influența lui Hérédia și Leconte de Lisle cu un adaos de masivitate și, în cadrele literaturii române, de incontestabilă noutate verbală, — în conținut, diferențierea ei se arată totală; poezia d-lui I. Barbu nu era nici pur formală ca cea a lui Hérédia, nici îmbibată de recele pesimism al poeziei lui Leconte de Lisle; sub forma ei geologică aproape, se frământa un suflet înflăcărat, lavă incandescentă, care, din nostalgia sferelor senine, își aruncă prin spații tentaculele lichide.

În creația acestei poezii dioniziace, din care *Panteismul* era cea mai caracteristică:

*Vom merge spre furbintea, frenetica viață,
Spre sânul ei puternic cioplit în dur bazalt,
Uitat să fie visul și sborul lui înalt,
Uitată plâsmuirea cu aripe de ceață.*

*Vom coborî spre caldă, impudica Cybelă,
Pe care flori de vildes sau umed putregai
Își înfrățesc deavalma teluricul lor trai
Și-i vom cuprinde coapsa fecundă de femelă.*

*Smulgându-ne din cercul puterilor latente
Vieții universale și-adânci ne vom reda,
Iar nervii noștri, hidră cu mii de guri, vor bea
Interioră-i mare de flăcări violente,*

*Și peste tot, în trupuri și roci fierbinți, — orgie
De ritmuri vii, de lavă, de freamăt înfinit,
Cutremurând vertebre de sillex sau granit,
Va hohoti, imensă, Vitala Histerie...*

influența lui Nietzsche era neîndoioasă iar comparația cu Dehmel posibilă. Această fază a activității d-lui Barbu se prezintă, așa dar, sub forma paradoxală a unei intense vieți ascunsă într'un înveliș dur: lavă,

1) Fragment din *Istoria lit. rom. contemp. vol. III, Evoluția poeziei lirice.*

prin proveniența ei minerală și tot odată și prin incandescență și neliniștea vieții tumultuoase; fuziune de elemente contrarii, a cărei originalitate era crescută de originalitatea vocabularului pietros, a unei anumite tăieturi a versului, a unei respirații largi și virile, umbrită doar prin oarecare retorism.

Plecat dela *Sburătorul*, d. I. Barbu a evadat din această poezie cosmică, frenetică, cu largi volute de piatră aruncate peste ape spumegânde, saturată de reminiscențe clasice; a judecat-o, probabil, retorică și factice. Filonul noii sale inspirații n'a mai pornit nici din rocă, nici din mitologia clasică (*Pentru marile Eleusine, Ixion, Dioniziaca, Pitagora* etc.), nici din Hérédia, nici din Nietzsche, ci din stratul băștinaș al unui anumit folklor, a cărui expresie caracteristică a fost Anton Pan. Acestei inspirații îi răspunde, desigur, o nouă ideologie și chiar atitudine: orientul învinge occidentul; inspirația trebuie să izvorască din realități naționale și nu din influențe ideologice îndepărtate, din Platon sau din legende mitologice, din dioniziacul lui Nietzsche sau din parnasianismul francez. Poetul nu se întoarce la poezia populară (sau într'o slabă măsură) ci la stratul balcanic al câmpiei dunărene, la muza de mahala bucureșteană și de folklor urban a lui Anton Pan. De aici, acea curioasă serie intitulată *Isarlâk* — „Gloriei lui Anton Pan“ — cu *Isarlâk, Nastratin Hogeala Isarlâk, Selim*, în care maniera e cu totul schimbată, deși vituozitatea rămâne aceeași. Materialul verbal cosmic și hieratic este înlocuit prin material pitoresc; culoarea locală e obținută prin turcisme, ca parmalâc, derviși, bairam, nădragi, caftane, caice, edec, temenele, soitaru, „hai bragă bun“, aliș veliș, aferim, halvâle, ibrișim, turbane, cadâne, hagealâc, etc., încrustate și armonizate în descripții și notații de o rară originalitate:

*Tara era sucită. Mergeam în dupăamiază.
În ceas blajin, când șoapta prin terburii înviază
Și greu, pe măturice de paiu mărunt la fir
Gândacul serii urcă ghiocul de porfir.
Cer, plin de rodul toamnei îmi flutura tartane
Tot viorul umed al prunelor gîltane:
— Grădina părea cerul iar munții parmalic. etc.*

Iată acum pitoreasca sosire a caicului-fantomă, în care Nastratin Hogeala, eroul legendelor islamice, apare în ochii nostalgici după orient ai poetului:

Căci tămurind din ceață și răsărit din fund
La dunga unde cerul cu apele se ngână
Aci săliat din cornuri, aci culcat pe rână
S răsboia cu valul un prea ciudat caic;
Nici veste și nici pânze; catargul era mic.
Dar jos pe sfoară lungă, cusute între ele,
Uscău la vânt și soare tot felul de obiele,
— Pulpan? de caftan? ori turari de nădragi.
Și prin cârpeli pestrițe și printre cute vagi
Un vânt suflă bulboan? șovăitoare încă.
Ce ruginiri de ape, trezite și ce brâncă
Lăsară fierul rînced și lemnul buretos?
In loc de aur, pieptul acelui trist Argos.
Ducea o lână verde, de alge năclăite,
Pe când, la pupă, — trase edec ca niște vite
Cu feastă nămolosă și cornulețe mi, —
Veneau în brazda unde șirag de răgălii...

unde fiecare amănunt e plastic, nou și armonizat în întregul tablou al acestei evocații a orientului turcesc. Dintr'o inspirație înrudită vine și acea stranie *Domnișoară Hus*, cu fantasticul ei descântec de nebună, în care, dacă prezența „poeziei pure“ sau a oricărei „poezii“ bazată pe emotivitate și, deci, a oricărui lirism obișnuit e discutabilă, originalitatea expresiei, vigoarea notației, puterea coloristică, sunt indiscutabile.

Dar nici la această „manieră“ pitorească și orientală, plină de sevă folkloristică, poetul nu s'a oprit mult; sub influența noilor curente ale literaturii franceze și, mai ales, a suprarealismului lui Breton, d. Ion Barbu a ancorat la formula unei poezii ermetice, de viziuni interioare, de prelungire a visului în realitate, a unei poezii „onirice“ deci, în care coeficientul personal joacă un rol principal; un cuvânt, o imagine îi sugerează o altă imagine, după o asociație strict personală și deci necontrolabilă; între poet și cititor se rup, astfel, multe din treptele ce ar trebui să-i unească; și, deși ceia ce pare arbitrar are mai totdeauna o lege lăuntrică, totul rămâne într'un ermetism voit și cu atât mai admirat cu cât e mai neînțeles. Pentru ilustrarea progresivă a acestei specii poetice, vom începe prin citarea poeziei:

PĂUNUL

S ploconia răsăritean și moale
Mălai din mâna ta să cingulească,
Albastru pâlăia și cald în poale
Ca pânzele alcolului în ceașcă.

Pe butură nebunul tău cu scufă,
Ochi inegali grozav de triști rotia,
Și mâna ți-a sucii, cum storcei o ruță
Și-a rupt și gâtul paserii, care bătea.

unde, deși concentrat, totul rămâne clar și sentimentul viguros exprimat sub o formă definitivă, lapidară chiar, un sentiment, pe care un poet retoric, Cerna de pildă, l'ar fi redat printr'o cascadă de apostrofe către stele, către „zeea sa“, către „domnița visurilor sale“, ar fi oprit din loc astrele și s'ar fi sbuciumat inutil fără să ne sugereze tot atât de expresiv iubirea lui, ca gestul scurt al omului ce răsuțește gâtul paserii mângăiate: singur acest exemplu ar fi de ajuns să ne arate progresul tehnicei noastre poetice.

Dar dacă această specie de poezie a cărei emotivitate latentă e sublimată oarecum prin acidul corosiv al expresiei e perfect îndreptățită, ea devine mai discutabilă prin caracterul personal al asociațiilor în

LEMN SFÂNT

In văile Ierusalimului, la unul
Păios de raze, pământiu la piele,
Un spic de argint în stânga lui Crăciunul,
Rusalii ard în dreapta-i cu inele...

Pe acest lemn ce-aș vrea să curăț, nu e
Unghii ocolit de praful, icoană veche!
Văd praful, rouă; rânile, tămâie?
— Sfânt alterat, neutru, nepereche.

în care icoana sfântului „păios de raze, pământiu la piele“, e gravată în puternică aquaforte, dar, pe deoparte, asociația „spicului de argint“ din stânga, prin trăsătura culoarei alb, cu sărbătoarea de iarnă a Crăciunului, și a focurilor inelelor din dreapta cu sărbătoarea de primăvară a Rusaliilor este strict personală iar, pe de alta, dorința poetului dela început de a se regăsi în „văile Ierusalimului“, îndoiala asupra iluziei sale exprimate prin versul „văd praful, rouă rânile, tămâie?“ și respingerea dela urmă lapidar aruncată: „Sfânt alterat, neutru, nepereche.“ constituiesc un filon liric atât de latent încât chiar și existența lui ar putea fi discutabilă. În aceeași tendință de refulare a lirismului în evocații de viziuni valabile, prin capriciul asociației și al interpretării, numai pentru un om și chiar numai pentru un moment, enigmatice deci, sunt scrise și *Treime*, *Fund biblic*, *Epitalam* și alte câteva, din care cităm ca ultim exemplu:

IN PLAN

Te smulgi cu zugrăviți, scris în zid,
La gama turtelor acelor locuri,
Intreci orașul pietrei, limpezit
De roxa harului arzând pe blocuri.

O ceasuri verticale, frunți târzii!
— Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două
Iar sufletul impur, de calorii
Și ochiul unghiu și lumea aceasta — nouă.

Inalta'n vânt te frângi. Și mă aștern,
O iarba mea din toate mai frumoasă.
Noroasă pata aceasta de infern
Dar ceasul — sus. E valea răcoroasă.

unde viziunea unei lumi plane cu două dimensiuni, față de care timpul devine o „cotă“, e redată prin asociațiuni de imagini atât de arbitrar și atât de invizibil legate prin fire subțiri, pe care cititorul nu le poate străbate, încât întreaga poezie prezintă un aspect de discontinuitate greu de legat într'o construcție logică.

Poet personal în tot ce a făcut până acum, lapidar deși frenetic și retoric la început, pitoresc și evocativ apoi, și, în sfârșit, concentrat, ermetic, abstract, „oniric“, — formă, sperăm, transitorie—diferențiat, creator de formă, d. Ion Barbu pășește în fruntea generației tinere ca unul dintre deschizătorii de drumuri—de aici și locul ce i-am acordat în această *Istorie a literaturii române contemporane*, în care alți poeți, ajunși de mult în cărți de lectură, n'au obținut decât doar câteva rânduri.

E. LOVINESCU

MARIASPRING

Lui Léo Delfoss

*Cu altul pe o bancă bătută la un nuc.
De figle arse fara roșia până departe
C toamnă colorată, un vânt de balamuc
Inco'ăceau la vale pe ierburi multe, moarte.*

*Și cel căzut cu capul în pâlmi pe vis năuc
De atâta istovire scăpase un trabuc,
Muc desfoiat și umed la capătul subțire
De sufletul căzutei amiezi de-îngălbenire.*

*Lumina îndoită părea cu-un fel de apă,
La drum locomotive albiau dintr'o supapă;
Era la ora albă când nu știai să zici
De patru e, ori două, ori a trecut de cinci,*

*Perechi deliberate de Else și de Hans
Suiiau la hanul mare din deal unde e dans,
Un han cu nume dublu, nu știu să-l mai țin minte
Cu vaci și servitoare și duh de — îngrășăminte.*

*Cum Else foarte multe de Hanși răzmate-agale
Visau, mă încercară vechi planuri conjugale.
Pe aburii aleei la nukul melancolic
Idila ancorată se dălua, bucolic.*

— „Dar, Toamnă! Bărbăția cea dreaptă nu e dată
„In sine să se întoarcă, cinstită și uscată?
„Ca frunza podidită din creștetul de nuc
„In pâlmi și pâlărie, pe umeri și surtuc.

ION BARBU

DUH SFÂNT

*Te-am adulmecat prin ceață de miț strămoșesc
In slove de rupte crisoave, îmbălsămate;
Căzând în genunchi, la fărături de ape 'nnoptate,
Speram să te sorb armonie din clopot ceresc.*

*In setea mi avidă de Tine, profund idolatră,
Din lespede arsă de soare un chip ți-am cioplit,
Și brațele mele aprinse, un gest ți-au cerșit,
Dar Tu, ai rămas pentru Tine, sub coaja de piatră.*

*De fum ți-am șters chipul pe zid scorojit de biserică,
Acolo speram să fii Tu, etern, în vopsea,
Dar visu-mi căzu de pe zid, erai tot așa
Cum știi totdeauna puterea-Ți sub ziduri s'o ferică.*

*Când gându-mi topit fu subț Tine, în plânset de sticle,
Când tot mai adânc te pierdeam subț o brumă sticloasă,
Din umerii mei obosiți, simții cum se lasă
Capul Tău, greu de lumi, pe brațele-mi grele.*

G. NICHITA

LEGENDA

*Strălumiți ca niște unghii,
Sub scuturi, ingeri au lăsat
Cherubul unic să-l înjunghii,
Sădiți în aer ridicat.*

*Și limfa pajiștilor pale
Se pleacă soarelui ferit
Al cerței sere animale.
Îngână 'n sângele ivit.*

*Și râul scris e mai albastru;
Și varurile zilei scad.
E rana taurului astru.
— Olădită, fara Galaad.*

ION BARBU

DIN REINER MARIA RILKE¹⁾

*Nesiluite! Voi, orașe,
Nu vrurăți lagăr și dușman
Cu arme 'n cerc să vă înfașe
Un înzecit, făfarnic an?*

*Cât plin de paveze, obeze
In foamea voastră n'a pătruns,
— Pictură—stă la metereze
El știe timpuri să dureze
Și neamuri bântue, ascuns.*

*Priviți din streșinile roată:
E-acolo, nu se dă bătut.
Și sol cu vorba înmuată
In zare încă n'a crescut.*

*El e trimisul să abată,
Și lucrul palmei lui e mut.*

Traducere liberă de ION BARBU.

1) Stundenbuch.

VIZIUNE DE AMURG

*Liliac, nămeți de floare revărșați ca pe sicriu
mirezmează nebunia prin tot parcul vioriu.
Inserarea parfumată ca o casă de bolnavi
prin miraj pe-alei aduce umbre de călugări gravi.
Pe albastre-oglinzi de slavă luna'n cearcăn urcă 'n cer.
In zefir se-aude frunza din mesteceni de mister,
picurându-și o gavotă de țimbale argintii
pentru dans de dominouri pe poteci trandafirii.
Și în fund de tot, piticii, opintindu-se au deschis
porți, canaturi dantelate dinspre sările de vis:
Ca prin basm în cărji trec babe, Apa-morții, arc de pod,
cavalcadă de strigoaice, arbori de metal în rod,
o icoană bizantină, sânge, un baltag de domn...
Și cu buha pe o cracă mă trezesc plângând ca'n somn
cu suspine fără lacrimi și cu țipete de mut.
O, tu vis, tu zvârcolirea coliviilor de lut.*

SANDU TUDOR

AVENTURA

Nu trebuie privit numai un mal al Bosforului, unul singur ca în tablourile, litografiate de prin frizerii sau otelurile de provincie — fie malul cu palate de marmură dantelată albă sau trandafir-europeană, fie cel mai sărac, mai neted, mai părăsit, mai chel, păstrând invidios ici și colo un ascuns dor de imitație — asiaticul. —

Trebuesc privite amândouă dintr' odată cu apa care le împreună și le desparte, cu apropierea valului mic care se sparge de proră și depărtarea orizontului mobil înfipt pe münarete, cu dărnicia de lumină a unei alee de strălucitoare și fantastice apariții colorate, cu convingerea unui basm existent din care tu faci parte și a egoismului tău satisfăcut.

Dincolo de minune trăește orașul, realitatea străzilor cu pietre colțuroase deasupra cărora tălpile picioarelor cedează ca turtă ce dă să se frângă pe capul unui copil sărbătorit, orașul, viața de oriunde și de toate zilele, munca, grija tramvaiului, teama de automobil și automobilul însuși.

Dincolo de mal e contactul cu viața, controlul propriei tale existențe, hamalul soios și adus de spate, varietelul cosmopolit înghirlandat cu ederă artificială, polițaiul îmbrăncind un vânzător mic de banane, cimitirul îndrăsneg de central al marilor demnitari, — sgomot sau fășii de tăcere, globuri electrice ori colțuri de noapte, vitrine insolente sau maidane fricoase.

Și pe deasupra, între cer și pământ vocile prelunge a unor hogi în rugăciune se străduiesc să svârle și să transmită, spațiilor din balconașele turnurilor ascuțite ca din niște sfîntite apărătoare de trăsnete păgâne, messagiul unicului dăruitor de fericire fără de sfârșit: Allah.

În orașul acela, într'o Vinere după amiază târziu către scăpătatul soarelui femeia Hadidge-Sabri-Ismail se ducea cu copilul ei Osman în brațe, să cumpere smochine și migdale zaharisite de la Hagi-Meemet care-și avea dugheana dincolo de podul de la Galata.

Osman abia împlinise un an, avea fruntea turtită și ochii — două despicături oblice — priveau mereu cruciș spre sâmul maică-si. Câte-odată când fusta creată de satin negru a lui Hadidge mângăia cutia cu vâpșele și perii a vreunui curățitor de ghete, Osman întorcea capul greu ca o ulcică plină cu pământ și bolborosia ceva, înmici închegări de vorbe — aceleași — pe cari femeia nu le lua în seamă.

În dreptul podului o opriră doi soldați, scunzi, îndesați, nerași, murdari în uniforme kaki, pătate pe piept, decolorate în spate, cu genți de piele neagră legate cu o curea soioasă pe după gât.

Ca orice trecător Hadidge Sabri Ismail trebuia să plătiască doi piastri înainte să treacă podul. Știa că trebuia să plătiască, luase mai mulți bani la ea. Smochinele erau scumpe și Osman ar fi voit poate ceva de preț din dugheana lui Hagi-Meemet, unde un borcan cu fisticuri sau un coș cu chitre se golia mult mai greu decât toată măcelăria cu mușchi și măruntae de berbec a greului de peste drum.

Un soldat dete cu cotul celui alt. Ca să-și găsească banii, Hadidge plecaseră ochii și odată cu ochii se plăcaseră genele, dar cine ar fi putut să lămuriască dacă pleoapele trăsuseră după ele genele sau dacă genele destinseseră pleoapele cari lungiau par'că fruntea și o tiviau cu ciucuri mărunți, negri și deși.

Doi piastri dintr'o pungă atârnată la brâu... Osman se simți sprijinit numai de un singur braț care-i curma încheeturile genunchilor și ca să dea ajutor maică-si făcu cerc împreunându-și mâinele în jurul gâtului încearciafat de negru.

Rezemat cu spatele de parapetul podului, un domn în haine cenușii, drept, cu brațele împreunate și piciorul stâng sprijinit în vârf peste cel drept, într'o atitudine convinsă occidentală fredona înconștient un prețios motiv wagnerian în timp ce gândul i se legase de aspectul straniu al turcoaicii.

— Simplificate sunt femeile astea în înfățișare: două piramide cernite cu vârful în sus, cea mai mică trunchiând arti-

culat pe cea mare. O pelerină din creștet până în brâu și o fustă din brâu până în pământ — amândouă la fel de cumiți, de rotunde și de încheiate —

Wehe, wehe, du Wind,
Weh, ach weh, du mein Kind,
Irische Maid, du holde....

Avea ochii așa de mari Hadidge Sabri Ismail că mintea domnului rezemat de parapet își întrerupsese cântecul.

Trecuseră pe lângă el două globuri în cari se văzuse, da, se văzuse, ca în două mici oglinzi sferice, perfecte, așa de nevătămat, de conturat și de clar!... Oricine ar fi admirat ochii lui Hadidge, chiar de nu s'ar fi găsit în ei, fără îndoială că i-ar fi admirat, însă alt-fel: mai neapropiat, mai impersonal, mai obiectiv... dar ochii în care te vezi așa cum ești, cu părăria pe cap, surăsul pe gură, ochii aceea, ca să te dea așa, au trebuit să te priviască într'un anumit fel, să te priviască neobicinuit de intens și foarte de aproape, așa de aproape că și tu să poți privi prin ei.

Hadidge observă după vreo câteva minute de drum că în stânga ei, alături de umbra lungită de trupul subțire al lui Osman, o altă pată mai opacă parcă, mai susținută, mai densă, urma paralel umbra ce și-o ducea în picioare ca o diafană trenă lăturalnică.

La o răscruce, un camionagiu își încurcase caii între un tramvai și autobuz marcă americană, neputând să întoarcă și să facă loc din cauza unui ovrei înebunit de teamă care în loc să împingă cărucioara lui cu scaune și covoare vechi înspre trotuar, o întorcea mereu spre botul mașinii, în desperarea watmanului ce se răsbuna pedalând sgomotos clopoțelul de alarmă și a unui grup de excursioniști cari pierduseră semnalul batiștei albe din vârful bastonului unui ghid rătăcit.

Era așa de natural ca domnul cu haine cenușii să se apropie de Hadidge! Insuși Sabri Ismail dacă l-ar fi văzut, i-ar fi mulțumit. În oricare alt oraș din lume, într'o împrejurare ca aceea, un bărbat putea ajuta o femeie, o putea lua de braț, chiar fără să o fi cunoscut, numai până va fi trecut strada, n'ar fi fost gest necuviincios nici îndrăsneg. Dar piramida aceea neagră din creștet până în brâu părea masivă în imobilitatea ei, și turcul mic înțepenise capul maică-si așa de ferm, că alături de ea nu-i mai puteai zări nici ochii; un obraz mat, ușor fardat, nasul puțin turtit la vârf, nici o suviță de păr și nici un zâmbet în colții gurii: fața fără de privire a lui Hadidge putea să fie a oricărei turcoalice și ea însăși să poarte orice nume.

Dar cine n'a văzut în viața lui ceva care l-a prins și a avut puterea, mai târziu, să nu închidă ochii ca să mai vadă odată? S'ar fi putut mulțumi cu amintirea domnului cu hainele cenușii, era însă prea aproape de ce fusese cu câteva minute înainte, și cu toate că în despicăturile oblice ale micului Osman văzu defilând cortegiul de manechine iataganate și înfiorătoare din întreg muzăul ienicenilor, domnul din Occident, descoperindu-și capul, lunecă ușor brațul lui stâng sub brațul liber al lui Hadidge, care, înmărmurită privi într'o parte, într'alta, cerând par'că ajutor cailor, trăsurilor, camioanelor contra celui care părea să nu voiască altceva de cât să-i dea el însuși ajutor.

Ar fi fost cu neputință oricărei Hadidge Sabri Ismail să rămână la marginea drumului sprijinită de un bărbat străin. În spate, cărmea o stradă lăturalnică, îngustă și bolovănoasă.

O apucară pe acolo căteșitri în desamăgirea nemanifestată a celui mai mic care începuse să vadă depărtându-se dugheana de dorinți a lui Hagi-Meemet cu ochii presimțirii lui de copil.

Câțiva turci în ușile magazinelor cu șiruri de chihlimbar și mărgele mozaicate se uită curios la femeie. Mai departe, în dreptul unei răspântii, dintr'o casă de lemn, un obraz grecesc se strecură printr'un oblon de șindrilă înegrită. Lângă o cișmea, un băetan înbrodit cu roșu își uită sacaua aproape goală urmărind cu privirea pe Hadidge iar

din fereastra cu geam plesnit a unei iaurgerii, un sub-ofițer în uniformă austriacă rămase cu pupilele încremenite, mărite, pe cămașa de mătase albă cu dungi violete a domnului cu haine cenușii. Au mers așa, mult timp, unul lângă altul, au cotit pe fiecare stradă care le tăia drumul. Soarele trebuia să fi fost de mult scoborât dincolo de case și dincolo de vapoare. Târziu, femeia cu copilul în brațe se rezemă de un gard de scânduri:

— Nu pot să merg mai departe, am obosit.

Se priviră prietenos și deschis fără să se înspăimânte că nu se cunoscuseră niciodată, fără să se mire că se găseau singuri și fără să se întrebe de ce umblaseră atâta. Osman lăsase capul pe piept și din gura căscată i se prelungiau două dăre subțiri, spumoase, de poftă neimplinită. Domnul cu haine cenușii îl apucă de subțiori, îl săltă în brațele lui, și-l sprijini solid pe umăr. I se păru că ajută ast-fel tovarășii lui de drum și în același timp, luându-l la el, scăpa de copil, detaliu care-l plictisea în înfățișarea femeii, care, speriată subit de gesturile lui brusce se oprise întinzându-i brațele să-și ia înapoi povara.

— N'avea grijă... dacă s'o deștepta, ți-l dau îndărăt... Cum te cheamă?

— Hadidge.

— Unde vrei să intrăm Hadidge, trebuie să fie pe aici pe aproape vreun restaurant.

— Nu, nu merg în restaurant, răspunse calm femeia.

— Atunci unde vrei să ne ducem? Nu putem să rămânem așa, în mijlocul străzii.

Se opriră iar. În fața lor, un șir de trepte care cobora lungia zidul unei case în pantă.

— Dacă am lua-o pe aici?... nu știu unde duce scoborâșul ăsta... o fi având vreo eșire după spatele casei?

— La altul, răspunse tot așa de scurt și de calm femeia.

— Și de acolo?

— Știi și eu?... așa... mereu... până jos, la mare...

Nu se mai vedea bine, treptele adâncite rotund, inegal în pământul nisipos și umed scăpau sub tălpi. Femeia se lăsa ușor să lungească dealungul lor:

— Stai și tu, aici, lângă mine.

Fusesse mai rece pe ipod și cu toate că simțise vântul în plin străbătându-i urzeala stoffii, conturându-i când ceafa când profilul și îndesându-i-se sgomotos în crețurile urechii, domnul cu haine cenușii gândi dintr'odată că era mult mai bine acolo, singur, rezemat pe parapet de capul lui, că într'un oraș oricât de mare sau de mic, ca să fugi de oameni alături de o femeie trebuia să te bagi în locuri grozav de complicate și de antipatice.

Ar fi coborât până la mare, dar cheiul oricât de departe, trebuia, la ora aceea, să fi fost înțesat de lume...

Să se așeze lângă Hadidge, pe jos, nici nu vedea bine unde: pământul se simția murdar, Osman îi atârna în brațe, împrejur orizontul tot era meșteșugit închis de niște case încălcite, străambe, odorogite, toate duhuind a seu și pastramă, prin fumul hornurilor lipite cu băligar uscat.

Începuse frumos aventura și acum lua o întorsătură care nu-i plăcea, nu putea să-i placă, prea era puțin elegantă, copilul îi înădușise palmele, îi ghemuise cămașa de mătase vărgată cu violet, cadou de la o prietenă a lui, cunoscută demimondenă în Viena.

— De ce nu stai jos? întrebă iar nedumerită femeia care rămăsese înțepenită cu bărbia în sus, cu ochii la toltoașa scumpă din brațele bărbatului.

Te trezești făcând un lucru pe care l-ai dorit odată... nu demult... dar așa... vag... domnul cu haine cenușii nu-și mai amintea să fi voit cu dinadinsul și cu orice risc să rămână singur cu Hadidge.

Mirosul de putred, de gras și nesiguranța întunerecului îl enervau. Dacă ar fi condus pe femeie cu copil cu tot până la o trăsură sau la o mașină? Nu se putea strecurându-te printre coloabe să nu fi dat de vreun drum mai de seamă. Osman începu să scâncească, femeia întinse brațele, își luă copilul și un sân mic, strălucitor de rotund și de neted își

îndreptă de sub evantaiul negru care-l acoperea, mugușul spre gura turcului mic.

La urma urmii, de ce n'ar fi rămas acolo domnul cu hainele cenușii? nu se bănuia țipenie de om și globul acela de tibișir unuros, luminat pe dinăuntru îi poruncia par'că să rămână — solie mută, promițătoare și definitivă.

Apoi pământul nu era neprimitor cum i se păruse — moale și cald — se gândise să aștearnă batista, dar se așeză fără să mai socotească, așa, deodată, cu încredere, aproape bine dispus. Nici întunerecul nu mai era supărător, stele nu se vedeau, dar buzele micului Osman se simțiau mișcându-se ritmic, sensual.

Și convins că aventura era tot nostimă ca la început, cu ceva deosebit, pitoresc, în mirosul de putregai fumegând, domnul cu haine cenușii așteptând sfârșitul cinei lui Osman își tortură plăcut creierul cu fel de fel de întrebări: Cine era turcoaiaca de lângă el de unde venia, unde avea să se întoarcă, câtă vreme putea să rămână cu el, și mai ales, ce ar fi putut ea să-i dea, darul — darul pe care-l presimțea, darul care, întrevăzut părea bărbatului că i se cuvine, sau... dacă nu era dar... ce putea ea să vândă și el să cumpere?... cu cât?...

— Ești măritată Hadidge?... Cum îl cheamă pe turcul tău?... Unde te duceai printre toate camioanele acelea?

Fiindcă Hadidge, fără să răspundă, încălzia în poală, picioarele lui Osman ațipit, domnul străin se desbracă nervos de haină, înfășură copilul de mai multe ori și-l sprijini cu grijă ca pe o sticlă de vin bun într'o pivniță umedă.

— Nu ți-a fost frică să vii cu mine? Cine te așteaptă acasă?

— Ali-Sabri-Ismail.

Răspunsul nu-i plăcu. Dintr'odată bărbatului îi fu teamă să nu piardă ceea ce cu gândul, în câteva clipe numai obicinuisse să fie al lui.

El singur întrebuse pe Hadidge dacă era sau nu măritată, fusese curios să afle, dar n'ar fi voit s'o audă rostind nici un nume străin. Nu iubia femeia de lângă el, abia o cunoscuse, și acum, când își acoperise sânul și nu-i se lămuria nimic din expresia feții, nici nu era de iubit: un pachet negru pe un pământ la fel de negru. Totuși numele altuia, a oricui în afară de el, era ceva care-l supăra, îl plictisea, un fel de musculiță în ochi, nu putea să rămână nemișcat, trebuia să plece capul, să închidă pleoapele, să stoarcă orbita ca să iasă gunoiul.

Își sprijini un cot, cotul stâng într'un ungher de treaptă și cu latul umerilor lui măsură umerii lui Hadidge. Pe piept simți două apăsări cari nevoind să cedeze îl împungeau dincolo de coșul coastelor, iar dealungul trupului o duhoare ca de aburi ieșiți dintr'un ogor sec, dogorât peste care ar fi căzut o ploaie repede și rece de vară.

Rămase mai mult timp nemișcat. Avu pentru întâia oară senzația animalului care-și păstrează prada într'un chip cerebral, fără mușchi și fără ghiare: o piscă imobilizând noaptea un șoarece, numai cu privirea. Simția suflarea lui Hadidge pe gât, sub maxilar și inima i-o simția slăbind pe chiotoarele cămășii. Nu putu să-și dea seama dacă se petrecea ceva în mintea femeii sau dacă numai țesutul, articulațiile renunțaseră la orice manifestare de viață. Ii trecu un braț pe sub mijloc, simți fărână, gunoi în unghii și dealungul degetelor hârșieturi dureroase. Ar fi vrut să o roage să salte puțin dar renunță la glas și la strănsoare. Cu buzele îi căuta gura pe când genunchii o prețuiau prea slabă, prea îngustă, prea bună pentru o turcoaică — ar fi preferat să-l bată sau să-l muște.

Își înalță capul ca s'o priviască deaproape, prin întunec: Hadidge purta ochii deschiși, mari, enormi, ochi cari trebuiau priviți mărindu-ți tu singur pe ai tăi, ochi de manechin neproporționat și inexpressiv de fixi. Trecu la gesturi mai brutale:

Gheata femeii era groasă, deformată, piciorul și glesna anchilozate în ea. Pulpa se simția rotundă și tot trupul moale, flexibil, jucărie fără de închețuri, miez de pâine care se voia strivit, fărâmițat apoi închețat din nou, mai tare, mai redus, mai murdar, purtând urmele pipăitului, reprezentând însă altceva de cât pâine, carnea lui Hadidge chema tăcut, fără semne și fără ca bărbatul să fi înțeles cu glasul căl-

durii de ființă care trăește și pofta dresată a celor cari nu voesc să-și îngăduie să ceară și nici să refuze.

Dacă femeea ar fi luptat să se păstreze, bărbatul ar fi învins-o în câteva secunde: era puternic și avea atâția mușchi pe un singur braț câți n'avea ea în tot lungul corpului. Dacă ar fi ieșit înaintea dorinței lui ar fi fost o consimțire banală și poate, nu îndeajuns de prețuită. Dar Hadidge aștepta cu totul în afară de el, străină de tot ce era împrejur, străină și de propria ei ființă, purtând inconștient emoția în ea ca un colț de verdeață ori un vârful cețos de munte. Atunci bărbatului îi fu necaz că nu se regăsea în niciunul din momentele prin care mai trecuse și pe cari le chema cu tot mănuchiul nervilor lui încordați, îi părură însă bine că liniștea încheiată alături de el nu însemna legătură. Fără să-și formuleze limpede gândirea se lipi cu mai multă încredere de trupul lui Hadidge, trup ce părea făcut din apă care curge, trup junecos și mângăetor în rezistența lui, trup care dădea mereu fiorul nu a ceea ce era dar a ceea ce avea să se întâmple.

— Mi se pare mie iori nu ești destul de aproape, te strecoari printre degetele mele ori nu ne ține pe niciunul pământuț ăsta cleios?

Un amestec de încordare și de lene, o încălceală de voință și de nepăsare a făcut ca senzația să culmineze în ceva neîmplinit încă, topită într'un țipar de dorință nouă, mai ascuțită, mai aprigă. Femeea păstra pentru ea, numai pentru ea, aspectul, forma, căldura, culoarea ființii ei, voit nu dăruise niciodată nimic din ea, nimănui în parte, dădea numai ce nu putea să păstreze, ce trecea dincolo de ea prin însăși existența ei, și ar fi klat oricui, fără alegere, fără profit sau capriciu, la fel cu largul oceanului care-și urlă gemetele, la fel cu orice șopârlă care-și trimite, modest, cum poate, suflarea ei, neînsemnată, la fel cu găza care se sbârleşte în fundul șepcii unui școlar jucăreț.

Când Hadidge s'a ridicat de la pământ, domnul străin i-a proptit soldurile, ca să nu cadă. Pachetul mic rămăsese sprijinit cuminte, pe haina ce se destinsese ca o formă lămurită, de culoare ceva mai deschisă. Cu gesturi odihnite și tinere, femeea își ridică copilul, îl strânse la piept și-l culcă pe brațe legănându-l de câteva ori într'o tăragănată îngănare de manea.

Domnul străin nu se mișcă din loc. Cu capul rezemat în palma care-i sfârșia brațul cotit, chemă din nou femeea lângă el. Hadidge se opri brusc din cântec, veni aproape și cu ochii căutând spre stele, întrebă distrat:

— Ce facem acum?

Întrebarea sună aspru și tăios. Ce facem acum? Domnul străin gândi că animalelor le e dăruit un privilegiu generos, acela de a nu-și simți dorința suprimată de trei vorbe scurte: oricât s'ar înțelege un motan cu o pisică printr'un miorlăit, miorlăitul nu poate lua nuanța întrebării: Și acum ce mai facem? Parcă așa întrebase Hadidge, sau chiar dacă nu întrebasese așa, înțelesul era același.

În lupta pentru posesiunea cărnii, pentru proclamarea senzației, bărbatul ieșise învingător: trăsesse după el femeea pe mâi multe străzi și o îndrăgise scurt, pe un maidan murdar.

Lui îi era dat să rămână stăpânul, să cheme femeia atentă să-i prindă începutul de dorință nouă sau s'o trimită acasă la ea — da, de sigur acest lucru trebuia împlinit, se făcuse târziu și îi era teamă de ceea ce ar fi putut să se întâmple dacă i-ar fi găsit cineva acolo — dar s'o trimită contra voinții ei. O femeie care consimte să plece lăsându-ți impresia netedă că voia ei se împlinește, devine ceva ne-la-locul lui, respingător, demn de disprețuit.

Apoi era ceva care lipsise în îmbrățișarea lor: o legătură de vorbe înainte, o legătură de vorbe după. Domnul străin gândia cu fața în sus spre Hadidge care-și purta ostentativ ea însăși fața în sus spre cer, că începutul scrisorilor rurale: „Dorăsc că mica mea epistolă să vă găsească...” și așa mai departe era ceva perfect necesar sufletului pus în rânduri pentru o comunicare ori o chemare și că un tot rotund de vorbe oicât de banal sau de naiv, pregătitor sau încheetor chemării triupesti era o formulă de politeță adresată naturii

însăși care cere pătrundere pentru zămislire și plăcere pentru crearea de viață nouă — mereu la fel de veche și la fel de neștirbită.

Vru s'o facă pe Hadidge să vorbească, trebuia să vorbească de n'ar fi fost de cât să spună câteva vorbe neînsemnate despre ea, chiar despre bărbatul ei, despre gospodărie sau ceea ce o putea interesa, ceea ce o înconjură simplu și deaproape.

— Cum e la tine Hadidge? Cum e bărbatul tău? vorbește... spune ceva.

Femeea începu să istorisească cu glasul moale dar clar că „Ali Sabri Ismail era un om bun, cinstit, că o iubiă mult și că nu se putea uita la nici o altă femeie” și fusese tot timpul credincios.

Domnul străin surăse. Femeile de lume pe cari le cunoscuse, aveau aproape toate convingerea aceasta. Dacă maidanul ar fi fost numit „divan cu ceaceaf de pânză de olandă și cu pled de fire merinos, Hadidge ar fi fost inarchiza cu nume sunător și autentic, care își primește amantul în timp ce marchizul e dus la vânătoare.

— Mai spune Hadidge, mai spune... de unde știi că bărbatul tău te iubește numai pe tine?

Hadidge era sigură de asta. Niște prieteni, turci habotnici și intermediari ascunși vrușeră să-i mai dea lui Ali o cadână, fată de șaisprezece ani, frumoasă, albă, cu ochii culoarea apii de baltă, dar el n'a vrut s'o primească.

Bătrânii i-o trimiseseră din nou, a doua zi, când Ali era dus de acasă Seara Hadidge, a poftit pe noua logodnică la masă și a sfătuit pe soțul ei să se mai însoare odată. Soția era blândă ca o blană de vulpe jupuită.

— Tu ai fi dorit cu dinadinsul ca turcul tău să-și ia altă nevastă ori din șiretenie vrei să-l încerci? o întrebă bărbatul săltând de la pământ și scuturându-se cu amândouă palmele.

— De ce să-l încerc? întrebă la rândul ei nedumerită Hadidge. Cum să-l încerc?

Femeea era veselă și avusese ceva sprinten, vioi, deschis și perfid în același timp, ceva femeesc rafinat, când vorbise de a doua căsătorie a lui Ali.

— Dar tu nu ești de loc geloasă? Hadidge răsă.

— Cum să fiu geloasă?

— Atunci nu ții la Ali, îți e tot una ori ce ar face, eu aș vrea să știu dacă iubești sau nu pe Ali?

O sirenă puternică a astupat glasul lui Hadidge, dacă glasul lui Hadidge a vibrat odată cu sirena. Nu se putea vedea dacă femeea deschisese sau nu gura. Domnul cu haine cenușii nu auzi de cât sunetul brutal de sfâșietor ieșit parcă dintr'un coș lung, subțire, care avea să se frângă.

— Curioasă femeie!... mai mult animal de cât om... avea ceva desguștător în lipsa ei de suflet. Hotărît, nu era nimic interesant în ea, nimic de prețuit, nimic... afară de trupul pe care ar fi vrut să-l păstreze tocmai fiindcă simțiai că-ți lunecă — gogoloasă de stridie vie dealungul gâtului care se închide cu dorința să mai păstreze în gura gelatina gustoasă.

— Și dacă Ali s'ar fi îndrăgostit de ea ce-ai fi făcut? stăruia bărbatul vrând să prindă în Hadidge un început de vibrație, o cât de neînsemnată urmă de vibrație sentimentală.

Femeea porni să urce maidanul, mai ușoară și mai sigură de cât îl coborăse. La câțiva metri, un felinar pe ducă mazăgălia trotuarul bolovănos cu un galben roșiatic murdar și palid. Domnul cu haine cenușii porni și el s'o întovărășească, dar se opri inconștient pironit de o cinematografică aducere aminte: O bucată de curte într'o țară depărtată, o cătea curcitură înaltă, subțire, frumoasă și un câine... un câine roșcovan, oarecare, venit în curte după cătea, primăvara sau toamna, nu mai ținea minte, erau parcă frunze galbene pe jos... pe urmă, mult mai târziu... căzuse zăpada, într'un maldăr mare alb lângă șopron, același câine roșcovan alături de o cățelușă mică, mică de tot... cățeaua mare, frumoasă stătea ceva mai departe de ei, îi privia și dădea din coadă, vădit se bucura plecându-se domol pe labele din față...

Hadidge, Ali Sabri și Fatma. Ar fi voit să strige în spatele femeii plecate pe prunc:

— Cătea... cătea... cătea...

Dar Ali Sabri nu semăna cânelui roșovan.

Ali Sabri gonise pe Fatma și rămăsese credincios soției lui dintâi. Devenia cu atât mai neînțeleasă și mai desgustătoare Hadidge, cu cât Ali Sabri trebuia să fi fost un om cinstit. Domnul cu haine cenușii nu-l cunoștea, dar îl vedea așa de clar cu ochii minții lui! blând, mustățile plecate, sașiu, puțin cocoșat și fără iatagan: icoana purtătorului de tarla cu susan închegat în miere, din colțul străzii pe care se născuse.

— Hadidge, oprește-te să-ți spun ceva, poate n'o să ne mai vedem niciodată: ...eu, îl iubesc pe Ali al tău, nu-i port nici un gând dușmănos și m'ar dura să știu că el mi-l poartă mie... de ce ai primit să vii cu mine?... de ce te duci după întâiul bărbat care te ia de brațe?

Nu e bine Hadidge, nu e frumos ce faci, trebuie să înveți să te cunoști mai deaproape, trebuie să te prețuești mai scump pe tine, și trebuie mai cu seamă să cinstești pe omul care are încredere în tine... credință pentru încredere... Hadidge se oprise sprijinită de un burlan scâlciat. Pe vârful ridicat al ghetii picurau boabe de apă. Dacă vorbind de bărbatul ei și de o altă femeie, trupul i se mișcase în ondulări vesele și rafinate. apostrofa omului de pe maidan o imobiliză într'o ținută cu desăvârșire inexpresivă: un ciorchine de strugure iarna, într'o pojghită de ceară.

Domnul cu haine cenușii judecă deodată stupid tot cecease spusese. Ii fu rușine, se uită împrejur de teamă să nu-l fi auzit cineva. Când ești prost în doi gândi el, nu e tocmai rău dacă cel deal doilea e mai prost ca tine, dar dacă te aude altul?

— Voi străinii, începu Hadidge cu glasul ei domol și tărăgănat, îndată ce sosiți aici, ne luați moscheele în rând... Dute să le vezi și tu... dă câțiva piastri oricărui priceput, închide gura și taci, taci mai mult de cât ai tăcut astăzi... ..lasă-l pe el să-ți spună din ce e făcută podoaba de deasupra intrării moscheii pe cari voi o numiți, Sfânta Sofia: un sicriu... auzi?... un sicriu de bronz lung cât lăutul porții, ridicat, înțepenit deasupra ei. Și dacă vei tăcea cum taci acum, o să-ți mai arăt două găuri largi cât cuprinsul transversal al unui trup de șarpe: una în zid jos, alta sus pe bronz, iar în peretele din fața sicriului patru guri de tun. Împărăteasa din cosciug visase într'o noapte că un șarpe rău o să-i sfredzească pieptul și o să-i mănânce inima fără viață. După ce a murit împărăteasa, credincioșii împăratului i-au suit leșul acolo, sus și i-au zidit patru tunuri de strajă. Dar șarpele a venit, a pătruns piatra, fierul și i-a mâncat inima ei moartă... În zadar au fost slobozite câte patru tunurile deodată, șarpele a mâncat inima împărătesei, a mâncat-o, așa cum visase ea, — întocmai.

Povestea cu târătorul, hoțul și visul isbăvit nu se potrivea nici cu motivul Wagnerian, de pe parapetul podului, nici cu căfeaua din cinematograful aducere aminte. Mai bine n'ar mai fi vorbit Hadidge! O femeie din Occident, — prietena din Viena, de pildă — ar fi fost mai puțin lugubră și mai puțin cinică. Fröschen surădea cu dinții pe buzele unui pahar de Porto, nu istorisia de balauri, hussarului din Prater și nici nu căuta o pricină împărțită amantului ei oficial. Noroc că aventura era pe sfârșite.

— Unde să te duc Hadidge?

— Nicăeri, mă duc eu singură.

Un automobil de piață îi ajungea din urmă. Domnul străin făcu semn și-l opri. La gestul bărbatului de a se sui alături de ea, Hadidge îi întinse mâna și-l sprijini în marginea trotuarului, alături de ușa trăsurii. Il privi o clipă și dispăru în umbra ce părea împinsă de un far mic, luminător a patru cifre negre, distincte pe cartonul alb din spatele mașinii: 3927...

3927!... Rămăș singur bărbatul avu impresia că se mai păstra ceva din femeie alături de el, și ca aventura se prelungia

încă; dar Hadidge nu înțelese că era un fel de sacrificiu să te întinzi pe un maidan murdar și să porți în brațe un sugaci de turc! Nu... (nu merită să se mai gândească la ea.

În colțul străzii care cotia, aștepta alt automobil. Ce număr avusese al lui Hadidge. Nu mai ținea minte... par'că isprăvia cu trei... Iși dădu seama că nu o întrebasese unde stătea, n'ar fi știut cum s'o găsească... e drept că nici ea nu-l întrebasese cine era...

Domnul străin ridică umerii și grăbi pasul. Se apropiase de centrul orașului, nu putea să fie târziu, lumea forfotia încă. Pe cer, nu departe, se profila o cupolă și câteva minarete. Alături altă cupolă și alte minarete.

— Hadidge, Hadidge, ești câteaua din țara de dincolo de munți, ori șarpele care a mâncat inima vie încă a șarmanului... șarmanului Ali-Sabri-Ismail?...

I se păru domnului în haine cenușii că împrumutase o minte străină: așa dar casa lui Hadidge nu era casă ca oricare alta, cu odăi îmbăcșite, mici, odăi din care eși ca să intri în cea în care mai fusesseși pe altă ușă acoperită de altă țoală nu... locuința lui Hadidge avea o singură încăpere rotundă, imensă, așa cum oamenii își închipuesc lumea... deasupra tavanul boltit sprijinit pe aripele fin stilizate a patru arhangheli cu fețele acoperite de câte o stea grosolan bronzată, era, poate, cerul lui Hadidge... dar acolo, înăuntru, sub bolta aproape creștinească aștepta deasupra porții de intrare într'un cosciug de fier, în locul împărătesii, turcul bătrân cu tălpile sub pulpe: Ali-Sabri. Pe Hadidge, domnul străin o vedea intrând în moschee, sau nu, în moschee, în casa ei chiar, ridicându-se în vârful picioarelor, o vedea intrând ușor, învârtindu-se ca dervișul rugător, îi vedea carnea și oasele subțindu-se, transformându-se în molecule nediferențiate dealungul unui ax mobil și curb: Șarpele în suș. Apoi... nu mai era nimic din Hadidge... nimic din Ali... acelaș șarpe care suise, colora pe ziduri cu sânge proaspăt pe gură și ce trebuise să se întâmple, se întâmplase capricios, în acelaș timp biblic, așa cum împărăteasa visase, așa cum profesoara îi arătase, lui domnului cu haine cenușii, când abia împlinise șase ani, poza din cartea de cetire: Adam alături de Eva, fiecare cu un ștergar în jurul trupului, un măr pe palma femeii și un șarpe la picioarele lor.

Iarăși șarpele care venia să strice armonia necunoscutului... dar mărul?... Poate mărul din poza de pe abecedar luase în noaptea aceea proporțiile grandioase de cupolă lipită de cer și femeia sărăcită de dorință se făcuse ea însăși dihanie ca să răpească lui Ali ce nu i-ar fi fost îngăduit să primească, de ciudă că cecece până atunci ținuse pe palmă la îndemâna amândorora, se depărtase prea mult de ea și se apropiase prea mult de Allah?

Domnul străin se opri în mijlocul drumului, surăse, își potrive haina, gulerul, și retezând gândul ca și mersul se scutură de nebunia fantastică a minții lui împrumutate. Simția o greutate plăcută mai jos de ceafă și înțepături ca de furnici deasupra creierului.

Vru să-și schimbe vedeniile, să priviască oamenii de aproape, să vorbiască, să intre într'un local public oarecare, o cafenea, o berărie.

Două doamne elegante îl opriră și-l întrebă într'o franțuzescă perfectă în ce parte era podul Galata.

— Mergeți înainte, mereu înainte... și o să dați de pod.

Simții imaginar pe față suflul mării și sub nări mirosul de sare și pește. Ii reveni melodia:

Wehe, wehe, du Wind,...

Salută ceremonios, rămase în urmă, își făcu buzele fluier și întorcând hotărît spatele cupolii, trecu de la Wagner la o săltăreață uvertură de operetă.

TICU ARCHIP

Aspectele Vieții Literare

JACK LONDON ȘI LIVIU REBREANU.

După „Ion“, romanul instinctului foamei și al instinctului iubirii, după romanul descompunerii sufletești a unui ofițer, din „Pădurea Spânzuraților“, d. Rebreanu a dat „Adam și Eva“, romanul „Celor șapte vieți“ a unei singure perechi de oameni, de-a lungul timpului și spațiului. Scriitorul nostru a ținut, se pare, să lase literaturii românești trei mari lucrări literare, care să fie în același timp temelile romanului naturalist, psihologic și fantastic.

Marii scriitori ai lumii n'au avut la același grad de intensitate, toate însușirile. Romancierul naturalist, îndeobște, a fost lipsit de pătrundere realist psihologică. D. Rebreanu dacă ar fi izbutit în „Adam și Eva“ să ne de-a un desăvârșit roman fantastic, ar fi constituit desigur un caz unic și miraculos de scriitor înzestrat, la același grad, cu toate însușirile care caracterizează pe cei mai deosebiți scriitori ai lumii. Ceia ce credem — până la o desmintire de fapt — că e cu neputință: însușirile excesive ale oamenilor sunt poate în totdeauna alimentate în detrimentul altor însușiri; munții s'au ridicat, în unele suflete, care singure simt durerea și plânsul golurilor dedesubt. „Adam și Eva“, romanul fantastic al lui Rebreanu, e lipsit de acea electrică-fantezie care preschimbă și dă un tremur viu cu totul special, viziunilor. Fantasticul d-lui Rebreanu este alcătuit din același material, pe care-l are din belșug; amănuntul crud, realist, curba mare, sumară, instinctuală. Ideologia spiritistă, ocultă, în care a voit, ca în niște cângi puternice, să prindă laolaltă cele șapte întâmplări ale aceleiași perechi de oameni, e copilărească; ea va convinge, poate, numai pe duduile sperioase, senimentale și nefericite în dragostea din ziua de azi. Cele șapte povestiri însă, cred că mai toate, constituie tot atâtea dovezi ale puternicului său talent epic. Sunt 7 nuvele de primul rang.

Întâmplarea a voit să cunoaștem de curând un roman foarte înrudit cu „Adam și Eva“ și anume „Vagabondul Stelelor“ de scriitorul american, mort în ajunul marelui război, Jack London. Ca și d. Rebreanu, scriitorul american e un puternic realist și un priceput arhitect și constructor literar. L'au atras problemele fundamentale ale vieții, chemarea pământului (*Martin Eden*) ridicarea instinctului către conștiință, la om și mai cu seamă la animale (*Mihail, câine de circ, Colți-albi, Fiul lupului, etc.*), iar priveliștea îngrozitoare a mizeriei umane din Estul Londrei, unde se duceau anume, în zdrențe de vagabond, i-a clătinaț se pare echilibrul sufletesc încât în locul creației obiective, a scris un reportaj, azi desigur învechit, deși încă destul de sguduitor, *Oamenii din genună*.

Doi scriitori au lucrat cu aproape același material și dată fiind înrudirea lor esențială, ne putem bucura de prilej pentru a face oarecari observații critice.

Se cunoaște romanul d-lui Rebreanu. Un tânăr profesor dela Universitatea din București, Toma Novac, a fost împușcat cu patru focuri de revolver în Str. Albă No. 7, de emigrantul rus Ștefan Alexandrovici Poplinski. Pricina: gelozia. În clipa care desparte viața de moarte, Toma Novac, vede cele șapte vieți ale sale anterioare, cu același destin, de a-și căuta, a-și găsi, și a plăti cu viața încercarea de a se apropia de eterna-i femeie iubită.

Jack London, publică manuscrisul unui osândit, Darrel Standing, profesor la o școală superioară de agronomie, vinovat de a fi ucis un coleg. În urma unei înscenări perfide din închisoare, e osândit la moarte și pus în cămașă de forță. Dar trupul pe măsură ce-și pierde forțele, liberează spiritul, și Darrel Standing retrăște viețile sale din trecut.

Jack London are asupra d-lui Rebreanu superioritatea că nu vrea să dovedească nimic. Jack London a fost astfel

scutit de cadrul factice spiritualist — filozofie de roman senzațional — care îngreuiază romanul d-lui Rebreanu. Amănuntele filozofice, absolut necesare, desigur, la astfel de romane, Jack London le strecoară între fapte. Gândul care se ridică din cartea scriitorului american — și e un gând elementar fermecător — e că viața nu poate fi distrusă. Atât. Darrel Standing surâde călăilor săi.

De aci încolo însă, d. Liviu Rebreanu s'a dovedit superior scriitorului american. Cele șapte vieți din „Adam și Eva“ sunt legate de un fir unitar. Personagiile principale — „Adam și Eva“ au cam aceiași fire în toate reîncarnările lor, și prin acest fapt, în aparență fără însemnătate sau poate prea simplu, autorul ține pururi vie în cartea sa flacăra care luminează și convinge tainic. Prin unitatea acțiunii — căci în toate cele șapte vieți femeia și bărbatul sunt urșiți, să se vadă, să se iubească, dar să-și plătească la urmă tragic fericirea de o clipă — romanul d-lui Rebreanu pulsează de un dramatism adânc, pururi reînnoit, în spațiu și timp, și tot mai aproape de noi, până-i simțim căldura pasiunii și violența instinctului în preajma noastră, pe fața noastră.

Darrel Standing e și el construit cu o unitate de caracter; e stăpânit de o „mânie roșie“, care-l face să verse sânge. Totuși acest caracter nu se manifestă decât o singură dată, în cele patru vieți anterioare, în Coreea, și numai în împrejurări în care oricine s'ar fi purtat poate ca el. În celelalte vieți anterioare — în America, în Erusalim, într'o Insulă pustie — „valul de mânie roșie“ nu joacă niciun rol. Nici o unitate de acțiune nu leagă amintirile fostului profesor agronom. Viețile anterioare se înfățișează la întâmplare, nedeterminate de nimic în înlanțuirea lor, ba autorul mărturisește de câteva ori că viețile sunt repovestite organic din necesitatea literară, căci ele apar amestecate unele într'alte, momente stinghere pe care le armonizează mai apoi amintirea.

Și ca să nu se spuie că din orgoliu național ținem să arătăm pe unul din colegii noștri cel puțin tot atât de înzestrat și cel puțin într'una din creațiile sale, superior unui scriitor cu reputație mondială, vom adăoga și această observație: pe când un elev care ar copia din Rebreanu ar dobândi nota cea mai mică la „stil și gramatică“, Jack London este studiat în universitățile americane pentru puritatea stilului său.

Și acum încheerea: cele două romane cercetate mai sus n'au istovit subiectul. Nici viețile anterioare ale lui Darrel Standing, din California, nici unitatea formală de caracter și acțiune a vieților lui Toma Novac, din București, nu sunt îndestulătoare pentru a crea cu acest material, marele roman fantastic. Peste ceea ce a făcut d. Rebreanu — și am văzut a făcut mai mult decât Jack London — așteptăm să vedem opera în care destinul vieților anterioare e dominat de o lege (evolutivă? reacționară?), în care fiecă reîncarnare să nu fie — ca la cei doi romancieri — o repetiție a reîncarnării precedente, ci o nouă înfățișare cu un adaos de înțeles a unei creații, în totalitatea înfățișărilor ei diverse, originală și profundă, I

D. Rebreanu a mărturisit autorului rândurilor de față că dacă ar fi cunoscut „Vagabondul Stelelor“ (apărut în 1913) când a scris „Adam și Eva“ (apărut în 1925), și-ar fi construit altfel romanul. Să fi simțit oare aceiași dorință estetică pe care am mărturisit-o mai sus? Un ziarist literar, cu prilejul unei convorbiri, iar putea pune și această întrebare.

IGENA FLORU: *Nuvele* (Ed. „Cultura Națională“, pp. 88).

Sunt șapte schițe scrise într'un stil de o curăție feciorească, și prin rândurile cărora trece mireasma proaspătă și iute a florilor sălbatice, de câmp. Autoarea, de-a cărei moarte

toți cei ce au cunoscut-o, au fost uimiți ca în fața unui arbust de trandafiri împietrit în plină primăvară, și pulverizat apoi de vânturi, dovedește și prin aceste schițe calitatea talentului ei literar. Din lănceda feminitate, cu derivatele ei lirice sau sensuale, care se vădesc în literatura mai tuturor scriitoarelor, autoarea se pare că n'avea decât delicatețea, puritatea și frăgezimea. Suflet echilibrat, senin, Igena Floru, chiar prin acești muguri literari — de o factură evident școlărească — ne face să resimțim și mai viu părerea de rău a pieirii ei timpurii: Creștea cu marele dar al creației epice, al construcției dramatice solide și — cum se spunea altădată — impersonale. Așa ni se înfățișase, nu mult înainte de moarte, într'una din ședințele literare ale cercului „Sburătorul“, cu primul act al unei tragice viziuni din istoria boerilor olteni.

Prin cuprinsul și forma lor, acest mănunchi de flori literare câmpenești ale Igenei Floru, trebuiesc dăruite, la sfârșit de an tuturor elevilor și elevilor din ultimii ani de liceu.

ANOTIMP TARZIU.

Luând parte la discuțiile care se țin lanț de vreo câțiva ani încoace asupra sămănătorismului și poporanismului ca școli literare învechite, într'un lung studiu din „Ramuri“ — bine gândit deși retoric — asupra d-lui Dragomirescu, imitatorul lui Maiorescu și azi al lui Iorga, d. Tomescu vrea să ne convingă de existența și necesitatea sămănătorismului în zilele noastre.

Această atitudine nu e de mirare la d. Tomescu. Azi, când s'a lămurit definitiv rostul sămănătorismului în istoria literaturii române, valoarea lui culturală și — atât cât u fost — estetică, derivațiile la care a dat naștere (poporanismul „Vieții Românești“) și reapariția lui amfibă — cap modernist, coadă sămănătoristă, (tradiționalismul dela „Gândirea“) n'am fi putut cere d-lui Tomescu o renegare a întregului său trecut de critică literară, strict iorghistă.

Sămănătorismul fusese un curent social care nu se putea manifesta, pe vremea acia, în toată plinitudinea decât sub formă culturală. Singurul fel în care oligarhia a tolerat o mișcare țărănistă, atunci, a fost țărănismul literar. Nu e o simplă întâmplare că la 1907 d. N. Iorga, animatorul mișcării sămănătoriste, a fost acuzat de instigație și păzit de autorități la locuința sa. La 6 milioane jumătate de români, în majoritate țărani, existau 250.000 evrei, în totalitate orașeni. În timp ce țaranul era iobag la arendaș, evreul, chiar când era tot atât de mizer ca-și țaranul, se bucura de binefacerile urbane: libertate, pavaj, școală, lumină electrică... Sămănătorismul a fost în chip firesc antisemit. Patru milioane de țărani români în Ardeal și Bucovina sufereau dominația austro-ungară. Sămănătorismul a fost naționalist împotriva politicii oficiale a statului român. Când întreaga ființă, socială, politică, juridică, națională a poporului român suferea de astfel de cancere trebuie să fi fost cineva nebun (sau om de geniu) ca să se închine steluței polare care putea fi un ideal pur estetic. Maiorescu, cât s'a putut, a dat a înțelege că valorile trebuiesc diferențiate într'o civilizație care are pretenții de creație... dar nu s'a fiit — pentru că era și un excelent cap politic — să cheme alături de sine la Convorbiri, *împotriva idealului sau estetic*, val-vârtejul anti-estetic care era N. Iorga.

Dela război încoace, indeosebi, o seamă de poeți anatemizați — „simboliști“, „trăsniți“, „futuști“ au izbutit să atragă atenția opiniei publice asupra credințelor lor critice, și cine urmărește în cleaproape evoluția literaturii române, își dă seama că suntem pe drumul indicat de Maiorescu, al diferențierii valorilor, și că valoarea estetică — asemenea valorii juridice în domeniul ei — începe să aibă azi ultimul cuvânt în judecarea operilor de artă. Precum ar fi rizibil, dacă nu odios, ca la tribunal drepturile cetățeanului să fie prețuite după origina sau clasa din care face parte, tot

astfel credem că azi n'ar mai fi cu puțință — nici măcar d-lui Iorga — să ridice în zarea literaturii române un poet care n'ar avea alt merit artistic decât acela de a fi un cântăreț rural.

De altfel, cu mult înainte încă de echilibrarea vieții poporului român — vrem să spunem cu mult înainte de marele război care ne-a dăruit întregirea neamului și împrăștierea țaranilor — cei mai de seamă sămănătoriști (temperamente prin excelență moral-sociale) și-au găsit adevăratul drum, lăsând deoparte literatura... D. N. Iorga a întemeiat și desfăcut vreo câteva partide politice. D. Stere, și-a creat o atmosferă de martiraj politic. D. Mehedinți după ce a trecut și pe la boeri și pe la țărani, s'a oprit la cărți didactice. D. Făgețel și-a cumpărat o tipografie și visează să fie primar la Craiova, unde se împart lemne la partizani și rubeđenii. Singurul sămănătorist care a rămas numai cu condeii și luptă pentru readucerea în actualitate a unei epoci moarte — moarte, din fericire pentru neamul românesc, care n'are nevoie să se istovească în iredentism, poporanism, antisemitism! — e d. Tomescu.

Situația sa e tragică. Temperament exclusiv moral-social (estet, întrucât estetica poate servi „cauzei“ sale care e cea mai național-rurală) d. Tomescu n'a avut totuși însușirile (sau defectele) necesare ca să devie șef politic, martir politic, sau numai primar cu tipografie! A rămas un scriitor onest și convins, care n'a urmărit nici măcar beneficiile vane ale gloriei literare.

În vremea în care literatura română isbutește să facă diferențierea între valori, spre a le putea duce la maxima lor strălucire, d. Tomescu, neputând uita amintirea primăverii sale literare, când apariția unor perechi de itari pe o scenă publică, provocau cele mai sublime simțiminte estetice, își pervertește judecata într'atât încât poate afirma că „războiul a adâncit și mai mult această realitate (?) făcându-ne să asistăm la o nouă eflorescență a mișcării sămănătoriste!...“. Confundând arta literară cu propaganda națională și socială sau chiar unele discipline științifice — antropografia, antropometria, etnografia, economia politică, statistica, — domnia-sa crede încă sentimental că „desigur sămănătorismul n'a murit“ căci „nevoia de a descoperi și adânci temeiurile ființei noastre naționale este azi mai tare ca oricând“ iar literatura se știe, se desvoltă, în jurul acestor „temeiuri!“.

Anotimp târziu!...

Spiritul critic al literaturii române contemporane s'a desbărat de aceste himere. Ea știe că una e literatura de propagandă și alta e arta literară, iar ființa neamului românesc poate fi adâncită cu mai mult folos de disciplinele științifice decât de unele poezii cu „corlată“ și „părângă“ ale d-lui dr. Voiculescu, și apărută mai efectiv de tunurile cu mare calibru și un parc de avioane sănătoase, decât de proza d-lui Lascarov-Moldovanu.

Nevoia de a descoperi „actualitatea“ sămănătorismului este pentru d. Tomescu atât de tiranică, încât are tristul curagiu și dureroasa miopie, să creadă că literatura românească de azi poate fi redusă la câțiva scriitori, merituși, nu atât prin efortul lor artistic sau personalitatea lor originală, cât prin convingerile moral-sociale sau prin copiarea unor realități pitorești-rurale.

Și când sub pana d-lui Tomescu, drept încheere, nu vine bunăoară nici numele unui Arghezi, sau unui Minulescu, unui Vineu, unui Barbu, unui Philippide, unui Blaga, ci are insensibilitatea estetică să arunce în cumpănă până și „Oltenismul“ unui Radu Gyr, palid suflet hipnotizat, e ușor de văzut la ce torturi poate supune nostalgia literară chiar creierul sărătos al unui vechi iubitor de literatură românească.

I. PELTZ: *Fantose* (Ancora, București).

„Măgarul încalecă zarea, cu sprinteneli de adolescent citadin. A ars soarele și câmpul pârloagă și spinarea robului, aplecat

peste țărături. E urât în suflet și în ochii roși de boală și de nădejde. Pe margine undeva, o femeie și-a suflecat fustele. Toată întinderea putea a jarbă și a băligar. Povestășul ar începe cam așa: „Soarele tocmai răsărise când Marin al Saftei...” sau așa: „Priveliștea era minunată; firea cânta prin arborii împodobiiți cu...”; sau cum vreți. Uite și popa Panaft care s'a veselit foarte în crâșma istețului Leiba... Și are părintele porniri ciudate, tocmai acum când privește, statue în potcap, ogoarele și boii și oamenii... și... s'ar da par'că la trup de muere, năzdrăvanul!

Un năzdrău întârzie în bătaură.

— Ce ai, Neculai?

Glasul fetii tremură.

— Mai nimic... Așa tremur cam pe la amiază. Câteodată și pe la asfințit.

Flăcăul, umflat de pătimiri, râde cu gura largă.

Dumnezeu închide cu mâna meșteră panorama: măgarii și oamenii dorm, în brațe cu năluci“.

titlul: „Peisaj rural“. E felul cel mai caracteristic de a scrie, al autorului. Cartea e toată alcătuită din poeme crude, scurte — arar trec de câteva pagini — în care găsim o viziune mutilată, a unor colțuri de mizerie, ridicate de-asupra fotografiei prin ochiul nemulțumit și spiritul rece — sarcastic al d-lui Peltz. O galerie de figuri de un humor sinistru, peisajii de un tragic concentrat, te întrebi cu uimire cum se face că autorul — publicist din fragedă vârstă și reporter neostenit — a mai putut avea artistică sgârzenie de a nu depăși dimensiunile poemei?...

Și totuși pentru această stimă pe care o arată scrisului literar și pentru calitatea sarcasmului său, îl așteptăm în năvelă și roman.

F. ADERCA

IONEL TEODOREANU: *La Medeleni, vol. II (Drumuri)*.

Așteptam progresul literar al d-lui Ionel Teodoreanu, paralel cu evoluția micilor săi eroi. Poesia infantilă, statică până la monotonie și orbitoare prin rachetele metaforice, din primul volum, se descompune aci în filmul încărcat de amănunte obositoare, superficial ca psihologie, al tribulațiilor erotice sosite odată cu adolescența lui Dănuț, a Monicăi și ușor turburătoare chiar pentru tonicul temperament al locvacei Olguțe.

Trecând categoric la roman, d. Teodoreanu dovedește, în acest volum, o inaptitudine dezolantă; mai întâi prin lipsa compoziției: cele peste 500 de pagini târăsc penibil un leșt de situații necaracteristice, care dacă ar fi fost eliminate, opera trebuia redusă la jumătate; în al doilea rând, prin insuficiența mijloacelor psihologice, suplinite prin verbalism liric, în ton fals patetic, de roman de a doua mână, și prin repetate exhibiții de scene sensuale (ce vor să fie o slabă compensație a adevăratei analize).

Fără nici o selecțiune, d. Teodoreanu scrie despre eroii săi tot ce a văzut și a auzit, tot ce a trăit el însuși, complicând periferic și inutil ultima parte a romanului prin cariera bruscă spre profesorat și maturitate a lui Mircea, ale cărui idei literare nu ne interesează cât de puțin, și prin formația de romancier a lui Dănuț, ale cărui idei despre roman iar nu prezintă nici un interes. Centrul de explorare al operei era numai păienjenii de instincte ce mpletește într'un Sabat de obsesiv erotism, atâtea temperamente evaluate spre diferențiere: robustul și naivul Dănuț, pudicul timid Mircea, liliaca Monică, chiar intemperanta Olguța, sensuala Rodica, Puiu, până la servitoarea Sevastița, teren expropriat pentru utilitatea obștească în împrejurările de criză; și d. Teodoreanu s'a oprit deajuns asupra lor, pendulând însă între două mari primejdii ce-l țin în limitele dintre artă și marea industrie literară: lirismul și o căutată dozare de confort exterior, de descriție epatantă și de ațâțare a interesului pentru faptul în sine. Priin însăși natura sa, adolescența, biciuită de închipuire și proaspătă în simțuri, e poetică: o impresie ce radiază din materialul artistic, brut; a o poetiză voluntar, înseamnă s'o decolorezi

— defect de care întreg romanul d-lui Teodoreanu e îmbibat. Poetică prin înfățișare, Monică devine, prin mijloacele literare ale d-lui Teodoreanu, o siropoasă cromolitografie: toată fada aromă lirică în care plutește dragostea ei cu Dănuț — (cu intercalarea parazitara a începuturilor lui literare — expresia interjecțională, estompată până la inexistență, în care dibuese, păstrează din arta autorului numai un supărător manierism stilistic, romancierul fiind absent, prin însuși punctul de plecare).

Pasagiile lirice servesc de copioase umpluturi poetice, mai adesea de suduri artificiale între două momente; după ce filmează o serie de situații, instinctiv d. Teodoreanu simte nevoia comentariului psihologic: aci intervine convoiul de metafore ce risipesc în afară o energie care trebuia interiorizată. Astfel „romanul“ devine o infinită justapunere de schițe, pe dedesubtul cărora golul psihologic rămâne virgin.

Creația e escamotată prin peisaj psihologic, mișcarea interioară prin epistole — (mai toți eroii d-lui Teodoreanu scriu nepermis de lung — apoi lanțul se recompune, cu aceleași procedee, dealungul a 500 impunătoare pagini tipărite).

Metaforismul dulceag alternează cu scenele tari: toate peregrinările erotice ale lui Dănuț — dela Adina Stephano până la Ioana Paftă, enigmatică și neașteptată castelană, descinsă par'că din romanele d-lui Victor Eftimiu, și până la episodul cu Rodica. O atmosferă afrodisiacă, exalând din stil, din atitudinea autorului, însoțește fiecare fragment de un invizibil semn făcut cu ochiul, învăluind romanul într'un suspect gust literar. În narațiunea directă, încercată în ultimul capitol, și care ar fi trebuit să fie unitar uzitată, aceste caractere apar și mai evident, vădind afinitățile stilistice ale d-lui Teodoreanu cu *Purgatoriul* d-lui Corneliu Moldovanu.

Tot farmecul romanului îl formează atmosfera de poezie domestică a ceea ce s'a numit „medelenism“: tipurile de servitori pitorești și credincioși, familia Balmuș, insulă izolată de patriarhalism moldovenesc în mediul bucureștean, silueta stearsă a d-nei Deleanu, unele personaje cu totul secundare și de o structură simplă, ca Tonel, și prelungirea aceleiași Olguțe monoton de exuberante, împinsă, prin vârstă, la jocuri mai intelectualizate sau la sport; și fiindcă activitatea ei rămâne tot un joc, aproape nealterat în esență, deși transpus pe un plan nou, Olguța e încă o repercusiune din primul volum. Însă romanele de atmosferă ascund în însuși principiul lor generator microbul caducității; d. Teodoreanu, încurajat în acest punct vulnerabil, are doi mari dușmani: publicul cetitor, și pe d. G. Ibrăileanu, a cărui critică torturată în perspectiva celor patru puncte cardinale ale literaturii europene, găsea că autorul *Medelenilor* „este tolstoist în crearea vieții umane prin bogăția și minuțiozitatea detaliului realist și prin puternica evocare a atmosferei în care circulă personajele sale“ — de unde putem deduce că teoria „specificului național“ e bară de foc numai pentru talentul altora și iluzorie piedică, atunci când e vorba de confuzie a valorilor și hiperbolică exaltare, în organizarea pe căprărie literară a *Vieții românești*.

Pentru realele însușiri ale d-lui Ionel Teodoreanu, noi rămânem la poetul din *Ulița copilăriei* și chiar la prima parte din seria *Medelenilor*: iar pentru scrupulele noastre estetice ne vom adresa adolescenților lui André Gide, recent convertit și el la poporanism.

EUGEN RELGIS: *Poezii*.

Scriitorii lipsiți de sensibilitate poetică se recunosc și prin lipsa simțului de autocritică; își îmbrățișează cu egală bunăvoință tot ce au produs, dela banalitățile debutului incert, până la o virtuală maturitate. Culegerea de *Poezii* a d-lui E. Relgis cuprinde versuri dintre 1914—1920, pe planul unei totale lipse de selecțiune.

D. Relgis și-a închinat activitatea publicistică altarului umanitarist: ideolog fervent în această direcție, poezia sa e îmbibată de aceeași dragoste abstractă de umanitate. De aci înfîinte pasteluri proletare, inexpresive și retorice; sentimentalismul său umanitar lunecă repede în ideologie.

Versurile d-lui Relgis interesează însă prin câteva peisagii industriale ce schițează un început din poezia urbană a acelor „orașe tentaculare“, grandios evocate de Verhaeren.

Cu expresia nudă, lipsit de emoție, cu elanuri mai mult verbale — acest cerebral se distramă într-o ideologie versificată, în care găsim uneori accente spre ascensiune poetică, ca în *Cântecul Mașinii* ce afirmă ideea originală a aservirii omului de către forțele mecanice iscate de el însuși:

*Omule, te pocăește
Umil, trudit și resemnat:
Eu te-am mecanizat! — anexă
La umanitatea mea complexă!
Ești sclavul meu care gândești,
Un creator rob creaturii
Ce nimicește făurind,
Sdrobind iubirea în teascul urii...*

*Căci, omule, ai contopit
În mine binele și răul,
Când sub splendorile luminii
Tu mi-ai dat formele mașinii
Și viața ta mi-ai dăruit.*

Discursivă, când nu e retorică, poezia urbană a d-lui Relgis termină în pură ideologie.

Când scriitorul iese din cadrul poeziei sociale, în lirica erotică se pierde în locuri comune și anemic sentimentalism: fiind lipsit de emoție, se oprește în domeniul senzațiilor aspre, în care găsim materialul baudelairian, descarnat prin aceeași expresie nudă, antilirică.

TUDOR MUȘATESCU: *Vitrinele toamnei.*

Mai puțin poetic, dar mai aproape de adevăr, volumul d-lui Tudor Mușatescu e o veritabilă vitrină a poeziei contemporane; în distribuția ciclurilor ce-l alcătuiesc, găsim grupate seriile de influențe din care el porcede. Și mozaicul e destul de variat și capricios alcătuit; se compune din tablouri, iascive, gen litografic Haralamb Lecca, și condensate mai ales în *Imagini în oglinda ta și Quartet pentru trup și suflet*; continuă genul umorului descriptiv, din dubla sursă G. Topârceanu—Otilia Cazimir, cu mai puțină virtuositate, dar cu suficientă filiație, în *Aquarele pentru salonul tău sentimental*.

În domeniul poeziei nouă, d. Mușatescu descinde din notația d-lui Maniu, ca mijloace de redare artistică; ca sensibilitate, afluenții se tulbură reciproc, când între sentimentalitatea d-lui Baltazar:

*Toamna a poposit azi noaptea în vii...
S'a auzit decuvremc o tăcere jilavă.
Venind sovăelnic pe poteci înguste și pustii.
Pașii, ei au lăsat urme de ruzină în otavă...
S'au culcat mai cuminti, lângă vetre, șgomotoșii copii,
Și Maria cu pieptul bolnav, a fost azi mai bolnavă...
(Toamna a poposit azi noapte în vii)*

când între peisagiul provincial, de sursă bacovian, convertit spre pur decorativ sau sentimentalism, dar cu notații în care tonul familiar, prozaismul voit și grimasa ironică, strecurate în parantez, amintesc mijloacele expresive ale d-lui Adrian Maniu.

Notație familiară și prozaică:

*După aceea fi-ai mănjit buzele cu cerneală dintr'o mură;
Și păreai o școlărită care își moaie tocul în gură,
(Când rămâne gânditoare în fața caetului cumpărat de cuvânt)
Fiindcă nu știe să sublinieze, cu-o linie ori două, felurile
[părți de cuvânt
(Fructele)]*

sau:

*Bunica m'a întrebat de tine și mi-a dat (ca să mă apere de
[rele] un crucifix;
Rudele celelalte au făcut în cinstea mea interminabile sin-
[drofii].
O nepoată de șaisprezece ani mi-a trimis o scrisoare de
iubire iscălită X
I-am trimis o cutie cu bomboane și m'am gândit la tine în
fiecare zi.
(Scrisoare)*

Cu acest instrument de împrumutat, d. Mușatescu pictează interioruri de alcov, sau diluează un intimism sentimental ce se încorporează prea strâns în maniera variată a influențelor, spre a putea fi de pe acum diferentiat.

POMPILIU CONSTANTINESCU

MISTICISM.

Acum doi ani cu ocazia *Istoriei civilizației romane moderne*, — când, după apariția primului volum, fiecare publicist își revendica paternitatea vreunei „idei“, fără ca după apariția ultimului volum, să se mai audă reclamația cuiva, — d. D. V. Barnoschi, cunoscut mai mult prin altfel de activitate de cât cea publicistică, își revendica, nici mai mult nici mai puțin, prioritatea întrebuintării cuvântului „*interdependență*“ cu aplicații la drept a la evoluția socială“ și a expresiei „*soluție de continuitate socială*“ aplicată la studiul evoluției noastre în secolul XIX“ — și numai din modestie renunța de a-și revendica paternitatea cuvântului *istorie* cu aplicații la cunoașterea trecutului nostru.

Tot astfel, de câțiva ani, sub proprie iscălitură, sau prin pana diverselor sale pseudonime sau diversilor săi asistenți, d. Dragomirescu mă învinuiește de a-i fi luat, fără să mărturisesc, întrebuintarea cuvântului misticism cu aplicații la fenomene sociale. cum ar fi, de pildă, naționalismul mistic al lui Eminescu. Astfel de învinuiri discumpănesc: aplicația cuvântului de misticism la fenomene sociale are o circulație universală; Gustave Le Bon, de pildă, a studiat socialismul ca un fenomen „mistic“ și cărțile lui Ernest Seillère tratează despre primeidia „mistică“ a democrațiilor contemporane sau despre misticismul mentalității jacobine etc. Originalitatea d-lui Dragomirescu nu începe de cât de la descoperirea misticismului... sceptic, a misticismului... rationalist, a misticismului... *gündé*, care, sub raportul proprietății notionale, echivalează cu prostie inteligentă sau cu ghiată fierbinte.

IAR SPECIFICUL.

De aproape un an astentăm de la d. Ibrăileanu să ne explice cum se face că statuia lui Moise a lui Michel Angelo a devenit tablou, sau cum dintr'o expresie ca „sunt scriitori care“ a putut scoate o premisă maioră ca „scriitorii care“, după cum asteptăm și de la alți colaboratori ai *Vieții Românești* să ne lămurească și alte raționamente, despre care s'a mai amintit în această revistă, ce nu trec de specia argumentării lui Farfuride. Așteptăm pentru că eram deprinși cu lipsa de constrângere în fața evidenței a polemistului român: în loc să-și recunoască eroarea, d. Dragomirescu, de pildă, de luni de zile grămădește articol peste articol pentru a insista în absurda sa interpretare a „*Somnoroaselor păsărele*“. Mărturisim deci că tăcerea d-lui Ibrăileanu și a colaboratorilor săi ne-a impresionat plăcut ca un semn de civilizație: — această tăcere nu trebuie să-și dea însă aere de superioritate și apoi când se desleagă nu trebuie să facă loc tonului de persiflare. Ca și cum chestiunea lui Moise sau a silogismului ar fi uitată, d. Ibrăileanu intervine umoristic în interpretarea *Somnoroaselor păsărele*, ia la vale „estetica gingașă“ și pe cea „integrală“, rezolvă problema prin intervenirea inopinată în discuție a fostului coleg de școală Popovici Vasile și a tenorului popular Ghită Trifan de la cofetăria Boroda — totul în tonul spiritual pe care-l îngăduie unui om lipsa lui evidentă de spirit. Și în chestia caracterului specific al literaturii, aceiași intervenție spirituală împotriva „esteticei suptirii“ — dar și aceeași insuficiență de argumentare. Din faptul că Gide a spus undeva că nimic nu e mai „englezesc“ de cât Shakespeare sau mai „spaniol“ de cât Cervantes — adică un loc comun — ce putem scoate în chestiunea ce ne interesează? Singura importanță estetică a specificului ar fi recunoașterea lui ca un principiu de valorificare estetică, cu alte cuvinte puțința de a spune „e frumos pentru că e englezesc“... Cât timp și stofele cadrilate sunt... specific englezesc, cât timp whisky and soda, plump,puddingul, waterprooful, capotele, skacke-handul sunt... specific englezesc, sau cât timp o poți șterge... tot specific englezesc, problema nu e estetică ci interesează psihologia, gastronomia, igiena sau etica. Articolul *Vieții Românești* este așadar inutil, iar fraze ca aceste „Esteticianii de aceștia „puri“ plac grozav la cucoane și la duduci!“, ah ma chère, ce estetic! Ce dragu!“ Sunt dame care se dezarticulează în fața unor așa de emuante atitudini estetice“, precizează apoi obișnuita vulgaritate a resurselor literare ale d-lui Ibrăileanu și ideea sumară pe care și-o face d-sa despre „cercurile“ bucureștene.

F. ADERCA: *Femeia cu carnea albă*, (Din carnetul domnului Aurel), Editura „Ancora“.

Sensualul domn Aurel pe a cărui ideologie socială, dar mai ales variațiuni erotice, le-am urmărit în celelalte lucrări ale d-lui Aderca și la a cărui „descompunere“ iluzorie am asistat în *Omul descompus* se recompilează din nou într-o serie de aventuri. Ca neuitatul erou al lui Gogol, din *Suflete moarte*, însoțit de Mitru, vizitii schiop, colindă cu brișca prin grădinăriile câmpiei dunărene, în aparență după legume și în realitate după recolta mult mai esențială a sensualității. Aventurile se fixează de data aceasta într-un peisagiu minucios descris, până la stabilirea chiar a unei hărți geografice a peregrinărilor domnului Aurel; viguros proiectate pe un fond de identificare cu viața vegetală, victimele domnului Aurel sunt individualizate totuși, nu numai prin aventură și anecdotă, ci prin temperament și personalitate, bine înțeles, privită numai sub raportul sexualității. Nici peisagiul atât de solid construit, nici varietatea destul de accentuată a eroinelor, rustice, deși mlădiete de toate perversitățile urbane, din care nu lipsește nici sadismul — nu sunt, totuși, elementul caracteristic al cărții ca și al întregii opere a d-lui F. Aderca. Peste tot domnește numai personalitatea domnului Aurel: peisagiu, femei ce se dau lângă cadavrele copilașilor mâncați de dihanii, femei ce aleargă, bătute, în patru labe, totul nu e decât proecția erotică a lacomei sensualități a domnului Aurel. La urmă, printr'un sfârșit vrednic de dânsul, d. Aurel moare victima loanei din Rogova, sleit de „esența vieții lui“: e numai o ficțiune poetică. După cum, cu ocazia *Omului descompus*, am prevăzut că „omul“ (și la d. Aderca „om“ înseamnă sexul lui) se va compune din nou și se va regăsi în alte femei, tot așa acum nu putem crede în moartea d-lui Aurel: atât timp cât va scrie d. Aderca, d. Aurel își va ține mai departe „carnetul“, în care va fixa cu talent experiențele multiple ale erotismului său esențial și frenetic.

CRITICUL GENERAȚIEI SALE.

Din speranța pe care mi-am exprimat-o în *Evoluția criticii literare* că d. Tudor Vianu ar fi putut deveni „criticul generației ce se ridică“, de nu i-ar fi lipsit „vocația“, — d. Vianu nu reține în *Gândirea* esențialul ci încearcă o diversiune prin variațiuni asupra raporturilor existente între un critic și „generația“ sa, cu intențiuni agresive fără legătură cu chestia și, oricum, nepotrivite sub condeiul său nu în deajuns de emancipat de regulile convenienței, cu atitudini ironice din care se vede că, plecând de la *Sburătorul* și-a luat armele din panoplia antecamerii lui, dar și cu vulgarității de ton (de pildă când vorbește de „lacrămile“ mele) ce-i aparțin, deși mi-ar fi datorat să se supravegheze mai mult. Prin „critic al generației ce se ridică“ n'am înțeles exponentul teoretic al aspirațiilor artistice ale generației sale: îi cunoșc destul de precis respectul pentru autoritățile stabilite, vechile sale convingeri tradiționaliste, atitudinea fermă față de tinerii săi contemporani, pentru a nu-mi fi putut închipuși că d. Vianu se poate risca în astfel de întreprinderi pe care, cu drept cuvânt, mi le lasă mie, deși, cu mai puțin temeii, le crede și profitabile; mutată în domeniul profitului și pierderii, polemica ar deveni și neplăcută și inegală. Mă mulțumesc deci să-i amintesc, că „Critic al generației ce se ridică“ este, o expresie de valoare pur cronologică și fără raportare la natura temperamentului și convingerilor literare: pentru a se realiza, unui critic (al generației sale sau al oricărei generații) i se cere însă vocație, adică, pe lângă idei, și curajul de a le exprima în afară de orice considerații utilitare: este tocmai cea ce nu i s'ar putea recunoaște d-lui Vianu. Aici este nodul discuției: considerațiile asupra generațiilor ce se succed și se anulează pot duce și ele la un „calcul“, pentru că se pare că oricât ar fi de scurtă viața e plină de „calcul“, dar n'au nici o legătură cu regretul ce mi-am exprimat de a nu fi putut confirma în d. Vianu „un critic al

generației ce se ridică“, adică un critic pur și simplu ce-și poate împinge riscul dincolo de studiul pastelurilor lui Alecsandri.

FALANGA.

Deși apare de trei luni și nu ne crută prilejul răspunsului prin atacuri destul de repetate, n'am înregistrat, totuși, până acum existența *Falangei* decât o singură dată, prin prezența a patru greșeli de acord gramatical într-o singură frază. De am trecut-o sub tăcere, n'am făcut-o din diplomația tăcerii sistematice, care poate fi numai politica struțului, ci din considerații, pe care găsim nimerit să le precizăm. În ceiace privește pe tinerii colaboratori ai *Falangei*, de nu reținem nici chiar faptul că, în genere, atacurile lor nu prezintă condițiile minime de cuviință și de expresie literară pentru a face posibilă o discuție, nu putem însă uita dependența lor materială față de „estetica integrală“ ce ne oprește de a-i considera ca oamenii liberi și răspunzători de opiniile lor; când excesul de zel, are o echivalență bugetară, el nu mai poate fi luat în considerație. Mai rămâne, firește, d. Dragomirescu, a cărui intemperanță verbală, a cărui lipsă de proprietate, a termenilor întrebuiți se destinde mai mult ca oricând: șlar, cu brațele încrucișate, declarăm că d. Dragomirescu e invincibil. De treizeci de ani d-sa înfruntă toate intemperțiile publicisticii noastre și deși are încă nesiguranța în privința acordului și se clatină în simpla interpretare a *Somnoroaselor păsărele*, nimic nu-l dezarmează, întrucât pentru d-sa luptă toți marii răposai din *Câmpiile Elizee*, ostași postumi ai „esteticii integrale“, iar în paginile *Falangei* legiunea pseudonimelor sa'e. Ce am mai putea răspunde, de pildă, lui Conta care laudă în *Empireu* acțiunea *Falangei* sau lui Caragiăie, care mă insultă pe mine prin dezorientarea stilistică a d-lui Dragomirescu? Ce am mai putea răspunde, de pildă, d-lui Radu Bucov, pseudonimul d-lui M. Dragomirescu, ce-și exprimă săptămânal admirația pentru d. Dragomirescu, în timp ce pe noi, „ne pune, în spirt“. Lupta ar fi inegală: pentru a nu ieși zdrobiți dintr-o încercare cu forțe superioare, preferăm să-i acordăm d-lui Dragomirescu toate libertățile verbale pe care bine voește să și le ia.

E. LOVINESCU

Rumâniens Kunstschatze de Al. Tzigara-Samurcaș. Într-o conferință sărbătorită, la Viena, d. Tzigara-Samurcaș face, atât pe cât îi poate permite scurttimea unei conferințe, o expunere a comorilor de artă de la noi. Insistă mai ales asupra neoliticului și a asemănarilor dintre neolitic și arta populară, apoi asupra bisericilor. România a fost la intersecția tuturor influențelor mari. De aici varietatea modelelor cari se pot observa. Pentru preistorie, d. T. S. crede chiar în începuturi proprii. Motivul spirălei, de pildă, îl duce la concluzii de o importanță neașteptată. (Supozițiile asupra *horei* sunt, poate, extreme. Apoi am vrea să amintim excepția scoarțelor, *cu desenuri* pentru arta populară, cu motive geometrice). D. T. S. exemplifică prin descoperirile lui *Laszlo* sau invocă — admirație veche și nedesmintită — autoritatea lui *Strzygowski*. Negreșit, mai cu seamă pentru vienezi, *Strzygowski* e un argument incontestabil.

Conferința „*Rumâniens Kunstschatze*“ ne aduce schema teoriilor d-lui T. S. asupra artei României, teorii cu posibilități de concluzii însemnate. Calitățile lor pricinuesc și muștrările noastre; cu perseverența bătrânului Caton în pornirea lui contra Cartagenei, terminăm la fel orice reflexii asupra d-lui T-S: N'are nici o remușcare întârziind atât amplificarea de care îl știm singur în stare?

ANTON HOLBAN

CERCUL „SBURĂTORULUI“

În ultimele patru ședințe ale cercului *Sburătorul*, d. Brăescu și-a continuat lectura romanului *Moș Belea*, d-na Alice Sturza a citit piesa în patru acte *Goana după dragoste*; d. Horia Furtuna piesa în patru acte *Păcală*. Au citit articole și nuvele E. Lovinescu, F. Aderca, Ticu Arhip, Marga Nicolau, Pompiliu Constantinescu și poezii d-nii I. Barbu, Camil Baltazar, G. Nichita, Sandu Tudor, I. Pogan etc.

Secretar de redacție: G. NICHITA.